

Značajni pedagozi i najvažnija pedagoška djela u Hrvatskoj tijekom 20. stoljeća

Prof. dr. Milan Matijević¹

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
milan.matijevic@ufzg.hr

UDK: 37.012.2
Prethodno priopćenje
Primljeno: 17. 8. 2009.

Sažetak

Autor prikazuje djelovanje odabranih (najutjecajnijih) pedagoga na području Hrvatske tijekom dvadesetog stoljeća. Uz pomoć jedanaest umirovljenih sveučilišnih nastavnika (pedagoga) i jedne pojednostavnjene varijante delphi metode došao je do popisa deset najutjecajnijih pedagoga u Hrvatskoj u dvadesetom stoljeću. Kratko su prikazani njihovi životopisi te kritički razmatrani njihovi doprinosi pedagoškoj teoriji i praksi u Hrvatskoj. Vodeći pedagozi i znanstvenici u području pedagogije u 20. stoljeću su: Stjepan Basariček (1848.—1918.), Stjepan Matičević (1880.—1940.), Stjepan Pataki (1905.—1953.), Pero Šimleša (1910.—1988.), Martin Petančić (1910.—1983.), Vilko Švajcer (1917.—1992.), Vladimir Poljak (1920.—1998.), Vladimir Mužić (1925.), Ante Vukasović (1929.) i Vladimir Jurić (1937.).

Suradnici u ovome delphi projektu su omogućili i stvaranje popisa od dvanaest knjiga za koje se može procijeniti da su imale velik utjecaj na pedagošku znanost i osposobljavanje pedagoga i nastavnika za potrebe hrvatskog školstva u dvadesetom stoljeću.

¹ Milan Matijević je redoviti profesor Učiteljskog fakulteta. Istraživački i nastavni interesi vezani su mu uz didaktiku, obrazovnu tehnologiju, školsku dokimologiju, andragogiju, nastavu na daljinu i internet u obrazovanju. Napisao je desetak knjiga te velik broj znanstvenih i stručnih članaka.

Ključne riječi

Pedagogija, pedagozi, Hrvatska, povijest pedagogije.

Uvod

Poticaj na razmišljanje o izradi ovoga pregleda ili studije dobio je autor nakon čitanja knjiga koje je uredio Joy A. Palmer (2003. i 2006.) te knjige koju je priredio Hock (2004.). Prve dvije knjige su pokušaj izbora i procjene značenja najvažnijih pedagoga i mislilaca o odgoju od Confucija do Deweya (Palmer, 2003.), odnosno najvažnijih suvremenih znanstvenika koji su se bavili odgojem u dvadesetom stoljeću (Palmer, 2006.). Sličnom idejom se rukovodio i R. R. Hock (2004.), koji je izabrao i objavio četrdeset znanstvenih studija za koje se procjenjuje da su imale velik utjecaj na istraživače u području psihologije.

Na listi prikazanih pedeset vodećih znanstvenika u području pedagogije su poznata i priznata imena: Benjamin S. Bloom (1913.—1999.), Jerome S. Bruner (1915.), Paulo Freire (1921.—1997.), Howard Gardner (1943.), Martin Heidegger (1889.—1976.), Torsten Husen (1916.—2009.), Ivan Illich (1926.—2002.), A. S. Neill (1883.—1973.), Jean Piaget (1896.—1980.), Carl Rogers (1902.—1987.), B. F. Skinner (1904.—1990.), L. S. Vygotsky (1896.—1934.) itd.

Na listu najvažnijih radova iz područja psihologije R. Hock je uvrstio dobro poznate i u svijetu znanosti priznate I. P. Pavlova (1927.), B. J. Watsona (1920.), B. F. Skinneara (1948.), A. Banduru i sur. (1961.), E. C. Tolmana (1948.), J. Piageta (1954.), L. Kohlberga (1963.), A. Freuda (1946.), H. Rorschacha (1942.) itd.

Iz povijesti Hrvatske u 20. stoljeću

Malo je koja današnja europska država tijekom 20. stoljeća prošla kroz tako burne promjene i čije su granice tako mnogo puta mijenjane, najčešće uz strahote radnih događanja. Iz današnje perspektive u povijesti tih događanja mogli bismo naznačiti ove vremenske granice:

1900.—1918. područje današnje Republike Hrvatske nalazi se u sastavu Austro-ugarske Monarhije, razdijeljeno u nekoliko (pet) provincija (pokrajina);

1918.—1941. područja koja su u sastavu današnje Republike Hrvatske priključena u sastav kraljevine SHS, poslije kraljevine Jugoslavije (bez Istre, Rijeke, Zadra i nekih otoka koji su ostali u sastavu Italije!). Teritorij današnje Republike Hrvatske je podijeljen u nekoliko banovina te novostvorene države (Savska, Vrbaška, Primorska, Zetska i Dunavska banovina);

1941.—1945. (samo)proglašena Nezavisna Država Hrvatska (bez Istre, Baranje i nekih otoka). U to doba traje Drugi svjetski rat;

1945.—1991. Republika Hrvatska kao jedna od federalnih jedinica u sastavu tzv. druge (socijalističke) Jugoslavije s priključenim Istrom i Baranjom u granice te federalne jedinice, odnosno u granice današnje Republike Hrvatske. U tom bi se (najdužem) razdoblju moglo izdvojiti razdoblje od nekoliko godina neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata, kada je cjelokupna politika, a u svezi s time i znanost o odgoju i obrazovanju (pedagogija), bila pod snažnim utjecajem ruskih stručnjaka i literature prevedene s ruskog jezika.

Posljednja desetljeća (od 1991.) obilježilo je izdvajanje današnje Republike Hrvatske iz sastava Jugoslavije te proglašenje samostalne države i njezino međunarodno priznanje.

U tim razdobljima vladali su različiti uvjeti za razvitak školstva i znanosti te za djelovanje stručnjaka za odgoj i školu. Treba upozoriti i na tehnološko-komunikološke uvjete koji su vladali u prvoj polovini stoljeća te u informatičko-tehnološkoj revoluciji koja se posebice odrazila na znanstvenu produkciju u posljednjoj četvrtini 20. stoljeća.

Pedagozi koji su djelovali na području današnje Hrvatske do početka Drugog svjetskog rata uglavnom su se školovali na visokim školama i sveučilišnim središtima na području Austrougarske (najčešće u Beču, Pragu, Budimpešti) ili su dosta rabili njemačku literaturu. Dakle, studirali su literaturu na njemačkom jeziku pa se može procijeniti i da su austrijski i njemački pedagozi znatno utjecali na njihova znanstvena i idejna određenja.

Za razliku od toga razdoblja, neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata prevedeno je dosta ruske literature iz područja pedagogije koju su citirali hrvatski pedagozi ili koja je bila obvezatna literatura na studiju pedagogije ili u učiteljskim školama. Podsjetimo tek na najvažnije naslove iz toga razdoblja: Esipov (1946.), Esipov i Gončarov (1947.), Gončarov (1946.), Ganelin i Golant (1947.). Te su knjige doživjele više izdanja i bile su obvezatna literatura za učitelje i pedagoge na području Jugoslavije nekoliko godina nakon završetka Drugog svjetskog rata.

Delphi metoda — postupak i rezultati

Budući da je proteklo stoljeće u mnogočemu bilo burno za Hrvatsku i narode koji su živjeli na području današnje Hrvatske, procijenili smo korisnim izraditi pregled najistaknutijih znanstvenika koji su proučavali odgoj, obrazovanje i nastavu te koji su svojim mislima obilježili 20. stoljeće. Tko god bi tome složenom poslu pristupio samostalno, izložio bi se uobičajenim opasnostima koje nose subjektivne procjene. Da bi se te opasnosti koliko-toliko otklonile ili ublažile, odlučili smo zatražiti pomoć znanstvenika koji su djelovali duži niz godina u tome stoljeću i od kojih neki zaslužuju visoko mjesto na bilo kojoj i bilo čijoj listi istaknutih znanstvenika pedagoga iz 20. stoljeća.

Svoje prijedloge za popis dali su (abecednim redom): Marija Bratanić, Ivan De Zan, Filip Jelavić, Vladimir Jurić, Vladimir Mužić, Nikola Pastuović, Dušan Petričević, Josip Pivac, Valentin Puževski, Vladimir Rosić i Ante Vukasović. Svi oni su umirovljeni sveučilišni nastavnici, a to je bio i važan kriterij za izbor konzultanata da bi se i time izbjegao čimbenik subjektivnosti onih uvaženih stručnjaka koji još uvijek djeluju na fakultetima. Sa svim konzultiranim stručnjacima više puta je kontaktirano pisano i usmeno, a zamoljeni su da na svoje prijedloge popisa značajnih pedagoga ne stavljaju nikako sebe niti svoje radove (naravno, niti radove autora ovoga teksta! Vidi prilog 1.). Na ovom mjestu autor im svima izražava zahvalnost na pomoći i suradnji.

Primijenjena je pojednostavnjena delphi metoda tako da je autor dopisivanjem i usmeno više puta kontaktirao sa svim suradnicima dok nije stvorena lista od deset pedagoga.

Prilog 1.

Izvod iz prvog dopisa suradnicima

...

Zamoliti ću desetak umirovljenih sveučilišnih profesora da mi u sljedećih mjesec dana pomognu pri izradi sistematizacije likova i djela pedagoga jednostavnim odgovorom na dva pitanja:

1. Kojih deset pedagoga je svojim znanstvenim, uredničkim ili drugim djelovanjem u školstvu obilježilo dvadeseto stoljeće? Naravno, može to biti i 11 ili 12, ali neka ih ne bude manje od 10!

2. Kojih deset knjiga smatrate najvažnijim pedagoškim djelima u dvadesetom stoljeću? I ovdje može više od 10 djela, ali bih molio da ih ne bude manje!

Pri odgovoru na prethodna pitanja molim da se vodi računa o ravnoteži razdoblja prije Drugog svjetskog rata i nakon 1945. godine. Ja sam i sâm pokušao sastaviti svoju listu i najveći mi je problem posljednja četvrtina 20. stoljeća pa o rješavanju te nedoumice još uvijek razmišljam.

Također molim da nitko ne stavlja na tu listu sebe i svoje knjige jer će to učiniti netko drugi! Molim također da nitko ne stavlja na tu listu mene i moje knjige!

...

Na popisu se nalaze pedagozi za koje je najmanje pet konzultiranih eksperata procijenilo da trebaju biti na popisu deset istaknutih hrvatskih pedagoga 20. stoljeća:

Stjepan Basariček (1848.—1918.)
 Stjepan Matičević (1880.—1940.)
 Stjepan Pataki (1905.—1953.)
 Pero Šimleša (1910.—1988.)
 Martin Petančić (1910.—1983.)
 Vilko Švajcer (1917.—1992.)
 Vladimir Poljak (1920.—1998.)
 Vladimir Mužić (1925.)
 Ante Vukasović (1929.)
 Vladimir Jurić (1937.)

Predlagana su i ova istaknuta pedagoška imena: Vjekoslav Košćević (1866.—1920.), Pajo Radosavljević (1879.—1958.), Pavao Vuk-Pavlović (1894.—1976.), Zlatko Pregrad (1903.—1983.), Marijan Koletić (1910.—1988.), Mihajlo Ogri-zović (1916.—2005.), Jure Turić (1861.—1944.), Franjo Higy Mandić (1877.—1948.), Mate Demarin (1899.—1992.), Zlatko Špoljar (1892.—1981.), Silvije Pongrac (1930.—2001.), Vlado Petz (1887.—1970.) te još neki pedagozi i pedagoginje koji još djeluju pa ćemo njihova imena izostaviti s liste budući da još imaju prigodu ponuditi pedagoškoj javnosti vrijedna djela i naći se na nekoj sličnoj listi za 21. stoljeće.

Suradnici u ovome delphi projektu su upozorili na velik utjecaj ovih knjiga na pedagogiju i pedagošku praksu tijekom dvadesetog stoljeća:

Pedagoška enciklopedija (I. sv. 1895., a posljednji sv. 1911.)

Basariček, Stjepan (1880.—1916.): Pedagogija (četiri knjige)
 Cuvaj, Antun (ur.): Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije (1910.—1913.)

Pedagogijski leksikon (Zagreb: Minerva, 1939.).

Pataki, S. (ur.): Pedagogija (1951. do 1970.).

Franković, D. (ur.): Povijest pedagogije (1957.)

Enciklopedijski rječnik pedagogije (1963.)

Šimleša, P. (ur.): Pedagogija (1973. i 1978.)

Petančić, M.: Industrijska pedagogija (1968. i 1975.)

Poljak, V.: Didaktika (1970.—1990.)

Mužić, V.: Metodologija pedagoškog istraživanja (1967. i 1977.)

Mužić, V. i Malić, J.: Pedagogija (1981.—1989.).

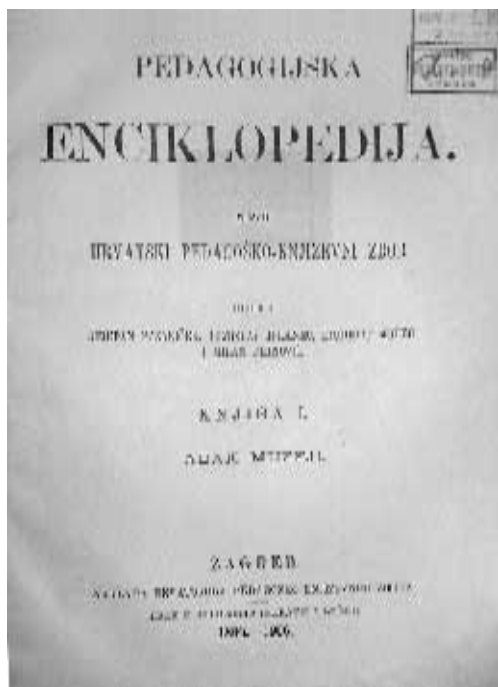
Pedagoška literatura

Neprijeporno veliku ulogu u promociji pedagogije kao znanosti i prakse tijekom 20. stoljeća u Hrvatskoj odigrao je časopis Napredak, koji je od 1945. do

1990. godine izlazio pod nazivom Pedagoški rad. Nekoliko tisuća stranica toga časopisa donosilo je u hrvatsku pedagošku javnost najnovije spoznaje iz svijeta, ali i rezultate istraživanja i promišljanja pedagoške prakse domaćih stručnjaka. Takva uloga toga časopisa zaslužuje temeljitije povijesno razmatranje i procjenjivanje, što prelazi nakane ovoga teksta.

Na popisu najreprezentativnijih knjiga iz 20. stoljeća nalazi se šest opsežnih knjiga koje su priredili autorski timovi i samo četiri knjige koje imaju individualne autore: M. Petančić, V. Poljak, V. Mužić i J. Malić.

Treba istaknuti da su naši suradnici i ispitanici za taj reprezentativni popis predložili i tri enciklopedijska djela: Pedagoška enciklopedija (1911.),

Pedagojski leksikon (1939.) i Enciklopedijski rječnik pedagogije (1963.). Na tim izdavačkim projektima angažirani su vjerojatno svi pedagozi i znanstvenici iz Hrvatske koji su djelovali u doba pripreme tih pedagoških djela (prvo, četvrto i šesto desetljeće 20. stoljeća).

Opsežno pedagoško djelo pod naslovom *Pedagojska enciklopedija* objavljivano je u rasponu od dvadesetak godina (prvi sv. 1895., posljednji sv. 1911.), a objavljuvan je u manjim svescima koji su poslije uvezani u knjige. Ukupno su objavljene 984 stranice, a obrađeni su pojmovi zaključno sa slovom P. Osim autorskog tima (S. Basariček, Lj. Modec, T. Ivkanec i M. Pejnović) na tome opsežnom projektu angažirani su vjerojatno svi hrvatski pedagozi koji su se u to doba bavili pedagogijom kao znanosti i strukom, a čija su imena naznačena uz sve napisane tekstove u *Enciklopediji*. U prva četiri desetljeća 20. stoljeća tako reprezentativno djelo je nezaobilazna literatura za učitelje i stručnjake koji su se bavili pedagoškim i školskim pitanjima.

Krajem 19. stoljeća Stjepan Basariček (četrdesetogodišnjak!), profesor na učiteljskoj školi, radi na pisanju udžbenikâ iz područja pedagogije. U posljednjim godinama toga stoljeća imao je objavljene prve verzije pedagogije. Za potrebe te nastave literaturu iz područja pedagogije je podijelio u četiri knjige: *Nauka o uzgajanju (Uzgojoslovje)*, *Opća nauka o obuci*, *Posebna nauka o obuci* i *Povijest pedagogije*. Te su knjige (opsega više od 1000 stranica!) bile osnovna literatura za učiteljske škole više od četrdeset godina (!).

Hrvatska pedagogija je imala sreću da je Antun Cuvaj (1854.—1927.) aktivno djelovao i kao učitelj pedagog i školski nadzornik te svoje intelektualne snage stavio u funkciju prikupljanja i publiciranja prikupljene građe. Osim nekoliko zapaženih udžbenika ostavio je iza sebe opsežno djelo u obliku *Grade za povijest školstva* koja je objavljena u 11 knjiga s više od 6.000 tiskanih stranica. Sve je to pripremljeno i objavljeno od 1908. do 1913. godine. I danas je to opsežno djelo nezaobilazan izvor za proučavanje nacionalne povijesti pedagogije i školstva, a prava je šteta da netko nije nastavio njegovo djelo i napravio takvo što za 20. stoljeće.

Pedagojski leksikon (1939., 471 str.) napisali su i uredili Stjepan (Stevan) Pataki, Marijan Tkalčić, Ante Defrančeski i Josip Demarin. U djelu su sažeta sva znanja iz područja pedagogije toga doba, a u određenom smislu to je nastavak posla koji su započeli, a nisu uspjeli završiti urednici i autori Pedagoške enciklopedije 1911. godine.

Stjepan Pataki je pet godina nakon Drugog svjetskog rata i nakon nekoliko objavljenih prijevoda ruskih knjiga smogao snage i hrabrosti te sa suradnicima

pripremio i objavio udžbenik pedagogije (*Pedagogija*, 1951.) koji je s izmjenama i dopunama do 1970. godine bio nezaobilazna literatura na studijima za nastavnike i pedagoge. Samoj pripremi i pojavi dosta su išle na ruku i političke okolnosti neposredno nakon povijesne 1948. godine i političkim prekidom odnosa sa Sovjetskom Rusijom. Autor je prije pojave te knjige objavio 1948., 1949. i 1950. samostalno djelo pod naslovom *Uvod u opću pedagogiju*. Bez obzira na pojavu te knjige ruski su autori još mnogo godina nakon toga proučavani i citirani od hrvatskih pedagoga, a i dan-danas se osjeća utjecaj te literature u pedagoškim i metodičkim priručnicima (primjerice tip nastavnog sata!).

Opsežnu *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (542 stranice) napisali su Dragutin Franković, Ljubica Godler, Ljubica Lončar, Mihajlo Ogrizović, Dragutin Pazman i Antun Tunkl. Knjigu je uredio Dragutin Franković pa je u pedagoškim krugovima poznata kao “Frankovićeva povijest pedagogije”. Ta knjiga je u određenom smislu repetitorij *Grade za povijest školstva* koju je pedesetak godina prije toga priredio Antun Cuvaj s dodatkom prikaza zbivanja u hrvatskoj pedagogiji i školstvu od početka stoljeća do izlaska te knjige (1959. godine). Ta knjiga je i danas nezaobilazna studijska literatura za studente diplomskih i poslijediplomskih studija iz pedagogije.

Enciklopedijski rječnik pedagogije (1963., 1146 str.) uredili su Dragutin Franković, Zlatko Pregrad i Pero Šimleša, a autori su 25 pedagoga, psihologa i drugih stručnjaka za odgoj i učenje. Gotovo da nema pojma iz područja pedagogije i školstva koji u tome opsežnom izdanju nije objašnjen na znanstveno prihvatljiv način.

Početakom osmog desetljeća prošlog stoljeća poznati didaktičar i pedagog Pero Šimleša okuplja autorski tim i priprema novi sveučilišni udžbenik pod naslovom *Pedagogija* (1973. i 1978.). Opsežna knjiga (459 str.) bila je važan naslov na listi knjiga koje su studirali studenti pedagogije i nastavnčkih fakulteta. U udžbeniku su eminentni hrvatski pedagozi pokušali učiniti napredak u odnosu na teorije i načela koje je sadržao udžbenik što ga je priredio S. Pataki, a poslije dodatno uređivali A. Vukasović i E. Vajnaht. I ta je knjiga dvadesetak godina bila osnovna literatura za učitelje, nastavnike i pedagoge u Hrvatskoj, ali je bila tražena i na drugim prostorima bivše Jugoslavije.

Na Sveučilištu u Rijeci je razvijan originalan koncept pripremanja učitelja, napose onih koji će biti nositelji nastave tehničkog i strukovnog obrazovanja. Iz tih nastojanja nastala je prvo Viša stručna pedagoška škola, a poslije Visoka stručna škola i Fakultet industrijske pedagogije. Prvi dekan Visoke industrijske pedagoške škole bio je pedagog Martin Petančić koji je nakon nekoliko godina rada

na toj ustanovi uspio objaviti i originalan udžbenik pod naslovom *Industrijska pedagogija* (1968. i 1975.). Zahvaljujući svojim suradnicima (Bogoslav Kovačević, Silvije Pongrac, Vilko Švajcer i dr.), uspio je razviti originalan koncept studija pedagogije i program školovanja nastavnika koji su bili traženi u strukovnim i obrtničkim školama. Za te kadrove Petančićeva *Industrijska pedagogija* je bila važna i nezaobilazna knjiga. I danas bi valjalo ozbiljno promisliti o oživljavanju ideja Martina Petančića i utemeljenju posebnog studija za nastavnike strukovnih škola u Hrvatskoj.

Pedagog i didaktičar Vladimir Poljak među prvima je smogao snage te, uz uvaženog didaktičara Peru Šimlešu, objaviti originalan sveučilišni udžbenik *Didaktika* (1970.—1990.). Prvo je taj udžbenik bio namijenjen nastavnicima pedagoških akademija, a poslije je služio kao važna studijska literatura i za studente pedagogije. Važnost te knjige je u tome što je ona otklon od dotada vodećih knjiga i studija iz područja didaktike, čak i onih koje je napisao uvaženi Pero Šimleša. Teško je kazati je li teorija koju je ponudio V. Poljak bila bolja od tada poznatih, ali je bila različita od njih i, zahvaljujući njegovim mnogobrojnim nastupima u pedagoškoj javnosti, bila je prihvaćena u školama. Terminologija i struktura nastavnog procesa koju je izložio i objasnio V. Poljak dosta je utjecala na pedagošku literaturu, dokumentaciju i praksu pa se i danas neki autori teško odvajaju od nje.

Veliku pozornost u pedagoškim krugovima izaziva knjiga pod naslovom *Metodologija pedagoškog istraživanja* (1968. i 1986.) koju je priredio Vladimir Mužić, profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Knjiga je doživjela šest izdanja, od toga četiri izmijenjena i dopunjena. Znatno je pridonijela promjeni metodološke orijentacije mladih istraživača, napose onih koji su radili magisterske i doktorske radove. Naime, od prijašnjih, pretežno teorijski usmjerenih disertacija (vidjeti kod Previšić i sur., 2002.), nakon te knjige većina disertacija donosi i originalne empirijske rezultate na kojima se grade teorije i znanstveni zaključci. Iako je knjigu napisao hrvatski pedagog, ona je uvelike utjecala na pedagoge u svim republikama bivše zajedničke države, a i danas je referirana u mnogim znanstvenim studijama i tekstovima koji problematiziraju metodologiju pedagoških istraživanja. Niti četrdeset godina nakon pojave te knjige nijedan domaći znanstvenik nije napisao djelo koje se može usporediti s knjigom Vladimira Mužića.

Analizu reprezentativnih i zapaženih pedagoških knjiga iz 20. stoljeća završavamo podsjećanjem na knjigu koju su zajedno napisali i objavili Vladimir Mužić i Josip Malić pod naslovom *Pedagogija*. U desetak godina (1981.—1989.) doživjela je više izdanja, a imala je skromnu ambiciju biti udžbenik za srednje

škole pedagoškog usmjerenja te kao uvod u pedagogiju na nastavničkim studijima. Budući da je knjiga bila otklon od postojeće pedagoške literature glede teorije odgoja koju zagovara te strukture i ponude objašnjavanja za osnovne pedagoške pojmove, privukla je pozornost i znanstvenika na fakultetima pa je kao takva utjecala na teorijske orijentacije kod hrvatskih pedagoga. Vjerojatno zato su je neki od naših sudionika delphi projekta istaknuli na važno mjesto svojega popisa.

Za popis reprezentativnih knjiga iz 20. stoljeća predlagana su još neka opsežna i zapažena pedagoška djela, primjerice knjiga P. Radosavljevića (1910.): *Eksperimentalna pedagogija* (740 stranica); knjiga Vuka Pavlovića: *Ličnost i odgoj* (1932); tri knjige koje je uredio Pero Šimleša: *Metodike elementarne nastave* (1957.) te *Pedagogija* Ante Vukasovića koja je do kraja 20. stoljeća doživjela više izdanja (1990.—1999.). Svakako valja dodati knjigu *Pedagogija* skupine autora (Zagreb: Matica hrvatska, 1968.). Iako je *Pedagogija* Matice hrvatske rezultat rada mnogobrojnih jugoslavenskih pedagoga, zapaženo mjesto i ulogu u tome timu imali su hrvatski pedagozi predvođeni poznatim i priznatim didaktičarom Perom Šimlešom. Zapažen zajednički projekt jugoslavenskih stručnjaka je i opsežna *Pedagoška enciklopedija* u dva sveska, koja je objavljena 1989. godine.

Upozoreno je da na listi objavljenih knjiga tijekom dvadesetog stoljeća ima mjesta i za knjigu *Osnove suvremene pedagogije* koju je napisalo desetak sveučilišnih nastavnika na samome kraju 20. stoljeća. Pisalo ju je trideset autora, a uredio Antun Mijatović (1999.). Tu je i knjiga *Edukologija* koju je napisao Nikola Pastuović (1999.). Vrijeme će pokazati koliko su te knjige izdržale na pedagoškom tržištu znanja i koliko su dugo bile literatura za osposobljavanje budućih pedagoga i učitelja.

Na samom početku posljednjeg desetljeća Hrvatska postaje samostalna demokratska država (republika) čija su bitna obilježja politike demokracija i pluralizam. To se odrazilo i na područje pedagogije i školstva pa studenti mogu učiti iz nekoliko didaktika i pedagogija domaćih autora. Osobitu pozornost javnosti izazvala je biblioteka koju je pokrenuo Nikša Nikola Šoljan, profesor Filozofskog fakulteta, u izdavačkoj tvrtki *Educa* koju je osobno utemeljio. Nabrojiti ćemo samo dio naslova koje je ta izdavačka tvrtka prevela i objavila posljednjih deset godina dvadesetog stoljeća: *Osloboditi školu* (Madelin, 1991.), *Privatne škole* (Walford, 1992.), *Uvod u pedagogiju* (Giesecke, 1993.), *Kvalitetna škola* (Glaser, 1994.), *Kurikulum: temeljni pojmovi* (Marsh, 1994.), *Neverbalna komunikacija* (Neill, 1994.), *Pedagogija: temeljna znanja* (Gudjons, 1995.), *Temeljna nastavna umijeća* (1995.), *Moralna izobrazba danas* (Legrand, 1995.), *Prema društvu koje uči* (1996.).

U tome razdoblju pojavljuje se više knjiga koje prikazuju teme iz područja

alternativnih pedagogija i školskog pluralizma, pa nakon pedesetak godina pedagozijske konfekcije i jednodjelne školske i pedagoške praksa bivaju obogaćene pedagoškim i školskim pluralizmom. Spomenimo samo neke naslove iz toga područja: *Odgoj ka slobodi* (Carlgren, 1991.), *Pluralizam u odgoju i školstvu* (1994.), *Alternativne škole* (Matijević, 1994.), *Montessori ili Waldorf* (Seitz i Hallwachs, 1997.), *Montessori priprema za život: odgoj neovisnosti i odgovornosti* (Philpps, 1999.).

Podsjetimo da se u ovome radu nismo bavili znanstvenim i publicističkim radom katoličkih pedagoga koji su također imali zapaženu produkciju i utjecaj na pedagozijsku znanost i praksu (vidjeti primjerice Pranjić i sur., 1991.).

Kratak pogled na djelovanje odabranih pedagoga

Životopisi odabranih pedagoga objavljuvani su u mnogobrojnim enciklopedijama i povijesnim knjigama (primjerice u *Pedagozijskom leksikonu*, 1939., te kod Previšić i dr., 2002.), ali ovom prigodom ipak treba podsjetiti na neke životopisne crtice tih istaknutih teoretičara i praktičara u području pedagogije i školstva u Hrvatskoj.

Stjepan Basariček (1848.—1918.) — pedagog, rođen u Ivanić Gradu. Dugodišnji profesor Učiteljske škole u Zagrebu. Važniji radovi: *Nauka o uzgajanju*, *Logika*, *Opća nauka o obuci*, *Povijest pedagogije*, *Počelnica*, *Rukovođi*. Jedan od urednika opsežnog djela *Pedagoška enciklopedija*. Kao dugodišnji urednik *Napretka* znatno pridonio kvaliteti toga vodećeg pedagoškog časopisa. Godine 1905. samostalno je izradio nastavni program za osnovnu školu prema kojemu se radilo dugi niz godina. Prema njegovim pedagoškim udžbenicima pripremani su učitelji u učiteljskim školama više od četvrt stoljeća. On je zapravo osigurao transfer spoznaja iz pedagogije, metodika i psihologije iz tada dominantne europske literature koju su kreirali austrijski i njemački pedagozi do hrvatskih učitelja. Njegova je literatura snažno utjecala na sva zbivanja u hrvatskom školstvu do Drugog svjetskog rata.

Stjepan Matičević (1880.—1940.) — pedagog i filozof, rođen u Velikom Gradištu. Osobito aktivan u području školstva i pedagogije između 1910. i 1941. godine. Objavljivao radove više po časopisima negoli u knjigama, ali je dosta utjecao na utemeljenje i znanstveni dignitet pedagogije na sveučilištu. Važniji radovi: *Zur Grundlegung der Logik*, *Demokratizacija škole*, *Nauk o didaktičkoj artikulaciji i novija psihologija mišljenja*, *Današnja pedagoška teorija i praksa*, *Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi*, *Pedagogijski akt i odgajateljsko zvanje*, *Osnove nove škole Priroda, Kultura i odgoj*. Bio je na-

stavnik na Visokoj pedagoškoj školi u Zagrebu te na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Jedini je profesor pedagogije na Sveučilištu koji je bio član Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Iako nije objavio neke reprezentativne i opsežne knjige, svojim položajem na Sveučilištu, a zatim djelovanjem u Akademiji znanosti i tekstovima objavljenim u raznim časopisima znatno je pridonio afirmaciji pedagogije u akademskim krugovima i široj javnosti.

Stjepan Pataki (1905.—1953.), pedagog, rođen u Slavonskom Brodu, gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. Radio kao gimnazijski profesor te kao nastavnik na Višoj pedagoškoj školi i Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Jedan od urednika *Napretka*. Važniji radovi: *Sovjetska škola*, *Problemi i pravci reformne pedagogije*. Velike zasluge imao je na planu utemeljenja pedagogije kao važne discipline u programima nastavničkih studija, a udžbenik *Pedagogija* (1951.) koji je uredio, doživio je 12 dopunjenih i prerađenih izdanja te dvadesetak godina bio jedan od osnovnih udžbenika za pedagogiju. Ta knjiga učinila je određeni otklon od ruskih prijevoda koji su kao literatura znatno utjecali na hrvatske pedagoge neposredno nakon Drugog svjetskog rata.

Pero Šimleša (1910.—1988.), rođen u Ljuši kod Jajca u Bosni i Hercegovini. Završio Učiteljsku školu u Banjoj Luci, a u Zagrebu studirao pedagošku grupu predmeta. Radio je kao učitelj u osnovnoj školi te kao nastavnik na učiteljskoj školi. Iz opsežnog popisa njegovih znanstvenih i stručnih radova izdvojimo tek neke naslove: *Uzroci formalizma u znanju učenika*, *Suvremena nastava*, *Na putu do reformirane škole*. Suautor i urednik je *Enciklopedijskog rječnika pedagogije* i *Pedagogije* koja je dvadesetak godina bila važan udžbenik na učiteljskim školama i nastavničkim fakultetima. Važniji radovi su

objavljeni u trima opsežnim knjigama izabranih djela 1980. godine. U doba njegova aktivnog djelovanja na Sveučilištu smatran je vodećim didaktičarom na području bivše Jugoslavije, a dugo godina je bio član Prosvjetnog vijeća pri Vladi Hrvatske i kao takav imao velik utjecaj na prosvjetnu politiku u Hrvatskoj.

Martin Petančić (1910.—1983.), pedagog, završio klasičnu gimnaziju u Mariboru, a u Zagrebu studirao pedagošku grupu predmeta. Glavni znanstveni interes usmjerio je na stručno obrazovanje. Važniji radovi: *Odnos općeg i stručnog obrazovanja*, *Industrijska pedagogija*, *Ergodidaktika*. Pozornost pedagoške javnosti u Hrvatskoj i u drugim republikama tadašnje države izazvao utemeljenjem originalnog smjera pedagogije (industrijska pedagogija) te organiziranjem studija iz toga područja koji je znatno pridonio osposobljavanju kvalitetnih pedagoških stručnjaka za srednje stručne škole.

Vilko Švajcer (1917.—1992.), rođen u Osijeku. Diplomirao je pedagogiju i matematiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bio je nastavnik na učiteljskoj školi i gimnaziji, a najduže je radio na fakultetu u Rijeci. Bavio se didaktikom, metodologijom pedagoških istraživanja, politehničkim obrazovanjem, obrazovanjem nastavnika. Glavni radovi: *Grupa kao subjekt obrazovanja*, *Didaktika*.

Vladimir Poljak (1920.—1998.), rođen u Vukovu Selu pokraj Zaprešića. Završio Učiteljsku školu u Zagrebu te studij pedagogije, filozofije i kroatistike u Zagrebu. Važniji radovi: *Cjelovitost nastave*, *Didaktičke teme*, *Didaktika*, *Vježbanje*, *Obrada nastavnih sadržaja*, *Nastavni sistemi*, *Didaktičko oblikovanje udžbenika*, *Didaktičke inovacije i pedagoška reforma škole*. Stvorio je originalnu didaktičku teoriju koja je dugo utjecala na unutarnju organizaciju škole i pedagošku dokumentaciju. Taj se utjecaj osjeća i danas.

Vladimir Mužić (1925.), pedagog, rođen u Zagrebu, gdje je završio školovanje. Studirao je i završio studij na Ekonomskom fakultetu te na Filozofskom fakultetu studij ekonomske grupe predmeta. Radio je kao nastavnik srednjih škola te kao sveučilišni nastavnik na Filozofskom fakultetu. Važniji radovi: *Testovi znanja*, *Metodologija pedagoškog istraživanja*, *Kibernetička istraživanja u suvremenom odgoju i obrazovanju*, *Kibernetika u suvremenoj pedagogiji*, *Pedagogija*, *Kompjutor*

u *preobražaju škole*. Osobito je velika i važna njegova uloga u podizanju metodologije pedagoških istraživanja na znanstvenu razinu koju su njegovale i zagovarale druge srodne društvene znanosti. Velik je i njegov doprinos afirmaciji empirijskih i kibernetičkih istraživanja u području odgoja i obrazovanja. Kao profesor emeritus Sveučilišta u Zagrebu nakon odlaska u mirovinu radio je na raznim studijskim programima u Zagrebu, Zadru i Puli, a i danas povremeno objavljuje pedagoške tekstove.

Ante Vukasović (1929.), rođen u Osijeku, gdje je završio Učiteljsku školu. U Zagrebu je studirao pedagošku grupu predmeta na Filozofskom fakultetu. Dugogodišnji je nastavnik na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Iz opsežnog popisa znanstvenih i stručnih radova izdvojimo tek naslove nekoliko knjiga: *Radni i tehnički odgoj u općeobrazovnim i stručnim školama*, *Utjecaj suvremene tehnike na koncepciju općeg obrazovanja*, *Radni i tehnički odgoj*, *Moralni odgoj*, *Intelektualni odgoj*, *Pri-nosi unapređivanju odgojnog rada*, *Pedagogija*. Zapaženu ulogu u Hrvatskoj i izvan njezinih granica ima i kao poznavatelj i kreator originalne teorije odgoja te kao borac za dignitet pedagogije kao znanosti. Umirovljeničke dane provodi u Zagrebu i još uvijek povremeno objavljuje pedagoške tekstove.

Vladimir Jurić (1937.), rođen u Sarajevu. Srednju školu završio u Novoj Gradiški, a Višu pedagošku školu (grupa prirodnih predmeta) u Zagrebu. Studirao pedagogiju i sociologiju u Zagrebu. Radio je kao nastavnik biologije, kemije i fizike u osnovnim školama, a oko četvrt stoljeća kao nastavnik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Važniji radovi: *Učenikovo pitanje u nastavi*, *Metodika rada školskog pedagoga*, *Metoda razgovora u nastavi*, *Modeli upravljanja nastavnim procesom*. Zapaženu ulogu u Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji imao u afirmaciji profesije školskog pedagoga i pedagoga kao stručnjaka za unutarnju organizaciju i vođenje škole. Danas kao umirovljenik živi u Zagrebu i još uvijek aktivno djeluje u pedagoškoj javnosti.

Rasprava i zaključci

Prezentiran je popis istaknutih pedagoga i reprezentativnih knjiga iz područja pedagogije koje su objavljene tijekom 20. stoljeća. Vjerojatno bi druge ekspertne skupine izradile popis različit od ovoga (pedagozi i knjige) koji je ovdje prikazan i analiziran. Primjenom delphi metode nastojali smo koliko-toliko ublažiti neizbježiv subjektivizam u takvim radovima.

Svako kritičko analiziranje djelovanja pedagoga mora imati na umu mjesto djelovanja i razdoblje u kojemu su živjeli i radili. Zato smo izložili kratak povijesni pregled najvažnijih političkih zbivanja na ovome prostoru da bi se mogli shvatiti kontekst i glavne poruke. Naime, kako smo prikazali, Hrvatska je tijekom 20. stoljeća, prije proglašenja samostalnosti, bila u sastavu različitih državnih tvorevina (Austrougarska Monarhija, Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija, Nezavisna Država Hrvatska, FNRJ, SFRJ).

U prvoj polovini 20. stoljeća pedagogija je na sveučilištu imala zapaženu katedru samo u Zagrebu. U drugoj polovini stoljeća otvoren je studij pedagogije u Zadru i Rijeci, a početkom 21. stoljeća u Osijeku i Splitu.

Treba primijetiti da na popisu istaknutih pedagoga nema nijedne žene. U prvoj polovini stoljeća u području znanstvenog pedagoškog djelovanja sudjelovalo je vrlo malo žena, a zapaženiju ulogu imala je samo Milka Pogačić (1860.—1936.).

U drugoj polovini stoljeća, nakon Drugog svjetskog rata, na sveučilištima je djelovao velik broj žena znanstvenica koje su objavile zapaženije studije i knjige. Na kraju stoljeća broj žena znanstvenica koje se bave pedagogijom vjerojatno je izjednačen s brojem muških znanstvenika.

Prije Drugog svjetskog rata glavni nakladnici za pedagošku literaturu su bili HPKZ i *Minerva* iz Zagreba, a najvažniju ulogu u promicanju struke i znanosti odigrao je časopis *Napredak* u kojemu su objavljivali i svi odabrani pedagozi. Neki su čak više godina obnašali funkciju glavnog urednika ili su bili članovi uredništva toga eminentnog časopisa.

Nakon Drugog svjetskog rata kao nakladnici pedagoške literature javljaju se nakladničko poduzeće *Školska knjiga* te *Školske novine*, a djelovali su i novi časopisi u kojima su pedagozi objavljivali radove (*Školski vjesnik* u Splitu, *Život i škola* u Zagrebu, *Andragogija* u Zagrebu itd.). Na promociji i popularizaciji pedagogije i pedagoga značajnu ulogu u drugoj polovini stoljeća imale su i *Školske novine*, list učitelja i ostalih prosvjetnih radnika u Hrvatskoj.

U posljednjoj četvrtini stoljeća javlja se više nakladnika pedagoške literature, a i tehnologija pripreme i proizvodnje knjiga znatno je napredovala tako da je svaka ustanova (primjerice fakultet ili strukovna udruga) mogla u kratkom roku pripremiti i objaviti knjigu. To se i događalo, pa je teško napraviti pregled objavljenih knjiga i zbornika sa znanstvenih i stručnih skupova koji su objavljeni u posljednjoj četvrtini dvadesetog stoljeća. Kvalitetu te objavljene literature teško je procijeniti s kratke povijesne distance, ali će sljedeće godine pokazati što je od objavljenog bilo vrijedno i što je znatnije utjecalo na pedagošku praksu i formiranje pedagoških stručnjaka.

Literatura

- Cuvaj, A. (1910. do 1913.), Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas. Zagreb: Naklada Kralj. hrvatske, slavonske i dalmatinske vlade; Odjel za bogoštovlje i nastavu. Knjige 1—11.
- Danilov, M. A. i Jesipov, B. P. (1964.), Didaktika. Sarajevo: Veselin Masleša, 402 str.
- Esipov (Jesipov), B. P. (1946.), Elementarna didaktika. Beograd: Prosveta, 112 str.
- Esipov (Jesipov), B. P. i Gončarov, N. K. (1947.), Pedagogika. Beograd: Prosveta, 675 str.
- Franković, D. (ur), (1958.), Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj. Zagreb: PKZ, 542 str.
- Franković, D., Pregrad, Z. i Šimleša, P. (1963.), Enciklopedijski rječnik pedagogije. Zagreb: Matica hrvatska, 1146 str.

- Franković, D., Ogrizović, M. i Pazman, D. (ur.) (1971.), *Sto godina Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj: 1871.—1971.* Zagreb: PKZ, 607 str.
- Ganelin, Š. I. i Golant, E. J. (1947.), *Tabaci iz istorije pedagogike za učiteljske škole.* Beograd: Prosveta, 215 str.
- Gončarov, N. K. (1946.), *Tabaci iz opšte pedagogike.* Beograd: Prosveta
- Hock, R. R. (2004.), *Četrdeset znanstvenih studija koje su promijenile psihologiju: Jastrebarsko: Naklada Slap.*
- Mijatović, A. (1999.), *Osnove suvremene pedagogije.* Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 655 str.
- Malić, J. i Mužić, V. (1981.), *Pedagogija.* Zagreb: Školska knjiga, 294 str.
- Mužić, V. (1968.), *Metodologija pedagoškog istraživanja.* Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 717 str.
- Palmer, A. J. (Ed.) (2003.), *Fifty major thinkers on education: from Confucius to Dewey.* London—New York: Routledge.
- Palmer, A. J. (ed.), (2006.), *Fifty Modern Thinkers on Education — From Piaget to the Present.* New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Pastuović, N. (1999.), *Edukologija: integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja.* Zagreb: Znamen, 600 str.
- Pedagogija 1 i 2* (1969.), Zagreb: Matica hrvatska, knjiga I. 504 str., knjiga II. 510 str.
- Pedagogijska enciklopedija* (1895.—1911.), (uredili: S. Basariček, T. Ivkanec, Lj. Modec i M. Pejnović), Zagreb: HPKZ, I. knj. 759 str., II. knj. 761—984 str.
- Pedagoška enciklopedija* (1989.), Zagreb: Školska knjiga i dr., 1. sv. 444 str., 2. sv. 535 str.
- Pedagogijski leksikon* (1939.), Zagreb: Minerva, 471 str.
- Petančić, M. (1975.), *Industrijska pedagogija.* Zagreb: Školska knjiga, 687 str.
- Poljak, V. (1970.), *Didaktika.* Zagreb: Školska knjiga, 243 str.
- Previšić, V., Rosić, V. i Radeka, I. (2002.), *Pedagogija na filozofskim fakultetima u Hrvatskoj.* Rijeka: Grafotrade.
- Radosavljević, R., P. (1910.), *Uvod u eksperimentalnu pedagogiju.* Zagreb: HPKZ, prvi dio 372 str; drugi dio 370 str.
- Religijsko-pedagoško katehetski leksikon* (1991.), (ur. Pranjić, M.), Zagreb: Katehetski salezijanski centar, 859 str.
- Vukasović, A. (1990), *Pedagogija.* Samobor: “Zagreb”, 391 str.

Important Pedagogues and the Most Important Pedagogy Papers in Croatia in the 20th Century

Prof. Milan Matijević, PhD

Faculty of Teacher Education of the University of Zagreb

Summary

The author presents an overview of the activities of the most influential pedagogues in Croatia in the 20th century. Aided by eleven retired university teachers (pedagogues) and by using a simplified Delphi Method, the author produces a list of ten of the most influential pedagogues in Croatia in the 20th century. He briefly presents their curriculum vitae and gives a critical overview of their contribution to the theory and practice of pedagogy in Croatia. The leading pedagogues and scientists in the field of pedagogy in the 20th century were the following: Stjepan Basariček (1848—1918), Stjepan Matičević (1880—1940), Stjepan Pataki (1905—1953), Pero Šimleša (1910—1988), Martin Petančić (1910—1983), Vilko Švajcer (1917—1992), Vladimir Poljak (1920—1998), Vladimir Mužić (1925), Ante Vukasović (1929) and Vladimir Jurić (1937).

The associates on this Delphi project also assisted in creating a list of twelve books that may be considered to have greatly influenced pedagogical science and the training of pedagogues and teachers for the needs of the Croatian educational system in the twentieth century.

Key words

Pedagogy, pedagogues, Croatia, history of pedagogy.